

— Vit ynskja ikki eina ráevnis-skipan — men yvirtøku av undirgrund og havbotni

Róðan sum Erlendur Patursson helt, tá mál um undirgrundina var til fyrstu viðgerð týsdagin í farnu viku

Løgtingssamtyktin 1975

Í tí samgongusáttmála, ið táverandi samgonga gjørdi í árshyrjan 1975 varð skilað til, at málsekið undirgrund og havbotn skuldu yvirtakast sum føroyskt sermál. Seinni sama ár legði sjálfstýrisflokkurin fram uppskot til samtyktir um hetta sama, og hin 17. apríl 1975 gjørdi løgtingið sojðandi samtykt: „Føroya løgting samtykkir at málsekið undirgrund Føroya og havbotn verður yvirtikið sum føroyskt sermál. Løgtingið tekur til eftirtektar, at landsstýrið hevur havt samráðingar við donsku ríkisstjórnina um hesa yvirtøku og áleggur landsstýrinum at halda fram við hesum samráðingum hagar til málið er avgreitt.“

Av tí at hetta mál, hóast stívlaga 7 ár eru liðin síðan henda løgtingssamtykt varð gjørd, ikki enn er avgreitt, má tað haldast vera rætt at løgtingið fær atstøður til at umrøða málið, har í millum frá landsstýrinum at fáa upplýsingar um hvat ið er hent í tí í hesum farnu árum og um støðuna í málinum í dag.

Tá ið vit løgtingsmenn nú í dag, ið málið er til fyrstu viðgerðar, væntiliga fáa hesar upplýsingar, fáa vit líkindi til at umrøða málið. Hvat ið løgtingið so eigur at taka sær fyrst, má gjølliga umhugsast, og er tí uppskot mitt at málið aftan á umrøðuna her í dag, verður beint í marknaðar-nevndina til viðgerðar.

Eg skal tó loyva mær her við fyrstu viðgerð at siga nokur fá orð.

Skriv donsku ríkisstjórnarnar

Tó at táverandi landsstýri longu í 1975 bar løgtingssamtyktina um hesa yvirtøku upp á mál við donsku ríkisstjórnina og tó at fleiri ferðir síðan hevur verið orðað við danskir ríkismyndugleikar um hetta sama, er tað ikki fyrr enn á vário 1982, at endiligt svar fæst. Hetta svar er til skjals í skrivi donsku ríkisstjórnarnar frá 18. februar 1982. Tað er hetta danska stjórnarskriv, ið hevur allan týðningin í hesum máli, og tað er um hetta skriv, ið her ætli at siga nokur orð.

Skeiv orð

Ríkisstjórnin nevnir fyrst í

brevi sínum tær samráðingar, ið vóru í Keypmannahavn 28. januar 1982, og sigur:

„Under forhandlingerne den 28. januar 1982 om en færøsk råstofordning blev der fra færøsk side fremsat ønske om nedsættelse af et særligt udvalg med politisk representation til nærmere at undersøge og overveje en færøsk råstofordning.“

Hesi orð eru beinleiðis skeiv. Í samráðingunum í Keypmannahavn var ikki biðið um nakra nevnd til at „undersøge og overveje en færøsk råstofordning“. Tað, ið var borið fram í hesum samráðingum var uppskot um at seta serstaka nevnd við teirri uppgávu, at koma við tilmælum um, hvussu løgtingssamtyktin frá 17. apríl 1975: „Føroya løgting samtykkir at málsekið undirgrund Føroya og havbotn verður yvirtikið sum føroyskt sermál“ best kundi setast í verk. Har var ikki biðið um nakra „føroyska ráevnisskipan“.

„Danske retsprinsipper“

Viðvíkjandi sjálvum yvirtøkuspurninginum sigur ríkisstjórnin: „En fuldstændig og uigenkaldelig overdragelse af statens højderefter over undergrunden til en enkelt del af riget eller til dennes befolkning eller til en hjemmestyrmyndighed er efter danske retsprinsipper ikke mulig, og det vil ikke være foreneligt med rigsfællesskabet at overdrage den fastboende befolkning på Færøerne eneretten til råstofferne i undergrunden.“

Og niðurstøðan verður tí henda: „Regeringen anser det heretter for udelukket, at sagsområdet råstoffer i undergrunden“ helt eller delvis kan overføres til Færøernes hjemmestyrer som særslig-gende.“

Mær — og helst øðrum tingmonnum við — er ókunngt um hvørjar hesar donsku rættarreglur, ið her verður spáð til, eru, og má tað tí haldast vera beint, at spyrja, hvørjar tær eru.

„Særlige rettigheder“

Í staðin fyri yvirtøku og føroyskan ognarett hevur so donsku ríkisstjórnin hetta at bjóða okkum:

„Det vil imidlertid være muligt at gennemføre en ordning på råstofområdet, der sikrer de særlige rettigheder, der i overensstemmelse med Færøernes statsretlige stilling inden for riget tilkommer Færøernes befolkning.“

Og tann skipan, ið donsku ríkisstjórnin bjóðar okkum,

er so henda:

„1. Ret til afgørende indflydelse på råstofområdet, navnlig på råstofpolitikens udformning og på udviklingstakten.“

2. Ret til at sikre imødegåelse af eventuelle skadelig påvirkninger af det fysiske og sociale miljø.

3. Ret til udnyttelse af råstofvirksomheden.“

Eg dugi ikki at skilja, hvussu donsku ríkisstjórnin kemur til ta niðurstøðu, at júst hesar „særlige rettigheder“, ið her verða upproknadar, sambært serstøðu stóðu okkara í ríkinum — men ikki aðrar — skulu tilkoma okkum.

Tað man vera tað vert at spyrja donsku ríkisstjórnina, hvussu hon er komin fram til at vit eiga júst hesi rættindi, men ikki onnur.

„Dansk lovgivning“

Skriv donsku ríkisstjórnarnar innar endar við hesum orðum:

„Det er regeringens indstilling, at den nærmere udformning inden for denne ramme i videst muligt omfang skal ske ud fra færøske ønsker og synspunkter. Det forekommer mest hensigtsmæssigt, at udformningen henlægges til et færøsk-dansk embedsmandsudvalg, der samtidig vil kunne udarbejde udkast til den danske lovgivning, som skal afløse den nugældende undergrundsløv af 1950.“

Til hetta má svar okkara vera, at tað verður ikki gingið føroyskum ynskjum og sjónarmiðum á móti við at fáa nýggja donsku undirgrundlóg í staðin fyri hana frá 1950, og at løgtingið ikki kann taka undir við uppskotinum um serstaka embætismannanevnd við nevndu uppgávu. Ynski og sjónarmið okkara føroyinga — vilji okkara — liggur í løgtings-samtyktini frá 1975, og er tann, at vit ynskja donsku lógina um undirgrundina frá 1950 og donsku fyriskipanina um havbotnin avtakina í Føroyum og føroyska lóg-gávu setta í staðin. Eingin onnur loysn uppfyllir sjónarmiðum okkara og ynskjum — vilja okkara.

Altjóðasamtyktir

Hvørjar tær donsku rættarreglur, ið donsku ríkisstjórnin nevnir, men ikki gjølliga útgreinir, eru ella ikki eru, so fer løgtingið at halda fast um rætt føroyinga bæði til undirgrund og havbotn, og fer her at vísa á tær altjóðasamtyktir, ið Sameindu tjóðirnar hava gjørt — báðar í 1966. Hin fyrsta er um búskaparlíga, sosial og menntunarlíga rættindi. Hin er um borgarlíga

og politisk rættindi. Báðar hesar samtyktir eru staðfestar (ratifiseradar) av Danmark. Hin fyrsta kom í gildi 3. januar 1976, hin seinna 23. mars 1976.

Í báðum hesum samtyktum verður skilað til:

„Øll fólk kunnu til sini egnu formål fritt råða yvir naturgövu ríkdómskeldum sinum... Tú mást onga tíð taka frá nøkrum fólkum lívsgrundarlaga tess.“

Framvegis verður skilað til:

„Einki í hesi samtykt má útleggjast sum avmarking í nátturliga rættin hjá øllum fólkum til fulla og frá nýting og nýtslu av nátturgövu ríkdómi teirra.“

Danmørk hevur sum nevnt staðfest báðar hesar altjóðasamtyktir, og eru tí orðini í teimum galdandi danskur rættur. Um so verður, at donsku ríkisstjórnin framvegis ætlar at syta okkum føroyingum okkara egnu undirgrund og havbotn, má tað haldast vera brot á báðum hesum altjóðasamtyktum og har við eisini brot á donskum rættarreglum.

Niðurstøða

Tað er sum nevnt hetta skriv donsku ríkisstjórnarinnar — frá 18. februar 1982 — ið vit hava at halda okkum til. Taka vit saman verður aðaluppiðstøðin í hesum skrivi henda:

1. Ríkisstjórnin roynir fyrst at leggja nakkað annað í tað sum sagt var á samráðingarfundinum í Keypmannahavn 28. januar enn tað, ið har veruliga varð fært fram. Har varð ikki, sum sagt í hesum skrivi, borið fram nakkað føroyskt ynski um nakran „færøsk råstofordning“. Hin vegin varð har tyðiliga borin fram samtykt Føroya løgtings um yvirtøku til føroyskt sermál: undirgrund og havbotn.

2. Í skrivinum nevnir donsku ríkisstjórnin „danske retsprinsipper“ sum skulu vera til hindurs fyri slíkari yvirtøku, men hvørji hesi „retsprinsipper“ eru, verður einki upplýst um.

3. Í staðin fyri yvirtøku bjóðar so donsku ríkisstjórnin okkum nýggja donsku undirgrundslóg í staðin fyri lógina frá 1950, og sigur so, at henda nýggja donsku lóg skal „sikre de særlige rettigheder, der i overensstemmelse med Færøernes statsretlige stilling inden for riget tilkommer Færøernes befolkning“. Og hesi „serstøku føroysku rættindi“ verða so upptald í 3 liðum, men tann spurningur, hvussu ríkisstjórnin útleiðir júst hesi upprekkað „rættindi“ — og ikki onnur — burtur úr ríkis-rættarlígu stóðu okkara í

danska ríkinum — hann stendur ósvaraður. Tað kundi sæð soleiðis út sum hesi upptaldu „rættindi“ eru gjørd og samansett rættiliga tilvildarlíga, og meir eftir politiskum enn lögfrøðiligum metingum.

4. Danska ríkisstjórnin nevnir ikki við einum orði tey rættindi, ið vit sum fólk eiga sambært altjóðarætti, og enn minni envir hon at hesin altjóðarættur við staðfesting Danmarkar er galdandi rættur í donsku ríkinum.

Vit eiga fullan og heilan rætt

Eg havi her í heilt fáum orðum og í heilt stórum dráttum vist á veikleikarnar í donsku grundgevingunum í hesum danska skrivi. Tær standast ikki nærri kann-ingar, tær eru ikki haldarar. Vit eiga ikki at aftra okkum við at visa hesum grundgevingum aftur.

Støða okkara tjóðveldismanna — og eg vóni eisini støða Føroya løgtings — í hesum máli er greið: Vit

føroyingar og eingir aðrir eiga fullan og heilan ognar- og yvirvaldsrætt bæði til undirgrund og havbotn okkara. Í veruleikanum eiga vit henda ognar- og yvirvaldsrætt longu nú. Tað sum eftir er, er at fáa hann lögliga staðfestan. Og tað er hetta — og einki minni — sum nú skal gerast. T.e. at fáa donsku undirgrundslógina frá 1950 og donsku fyriskipanina um havbotnin frá 1963 úr gildi í Føroyum og føroyskar lógir settar í staðin.

Samtíðis sum løgtingið visir aftur teimum donsku „prøvførlum“ fyri tí órætti, ið donsku ríkisstjórnin loyvir sær mótevnis okkum føroyingum og mótevnis givnum og skjalfestum tjóðarættindum okkara, eiga vit klárt og greitt og sum allra fyrst at lata donsku ríkisstjórnina vita, at vit krevja bæði donsku lógina frá 1950 og donsku fyriskipanina frá 1963 úr gildi, og at vit — so titt og knapt tær eru farnar úr gildi, seta føroyskar lógir í staðin.

Tað gevst eingin onnur loysn í hesum máli!

Einki var meira sjálvsagt

Eitt er, hvat løgtingsmenn sum Adolf Hansen og Oli Breckmann kunna finna uppá at lata fara um sínar varrar, tá útvarpsmikrofonin stendur til í tinginum. Báðir áttu at duga sær so mikið høgvi ikki at illgita og skuldseta stovnar og fólk á stóðum, har tey ikki hava høvi at verja seg. At teir ikki duga sær tað, noyðist ein tó at liva við, sær tað út til.

Men at bæði Sosialurin og Dimmalætting bera hesar illgitingar og skuldsetingar viðari, og sostatt partvist gera tær til sínar, úttan at geva útvarpinum høvi at greiða frá sínum sjónarmiðum, tað er meiri betonkiligt.

Tessvegna hesi fáu orð:

Einki var meira sjálvsagt enn at útvarpa tey trý orðaskiftini, sum vóru í tinginum týsdagin.

1. Føroyingar hava biðið um sjálfstjóðan línaskap í Norðurlanda Ráðnum m. Ein nevnd í ráðnum hevur viðgjørt málið, og gongur ikki føroyingum á móti í fullan mun. Føroysk sendinevnd hevur sagt seg liva nøgda við nevndaruppskotið. Hvat var meiri sjálvsagt enn at leggja framvið og vita, hvat landsins kosnu menn søgdu um hetta mál?

2. Landsstýrissamgongan hevur sett sær fyrst í

samráðast við ríkisstjórnina um undirgrund Føroya. Løgtingið hevur samtykt at miðast skal imóti at føroyingar ráða fyrri undirgrundina. Danska stjórnin sigur nei, og samráðingarnevnd landsstýrisins hevur júst svarað stjórnini, at hon er ikki nøgd við hesa stóðu stjórnarnar. Hvat var meira sjálvsagt enn at leggja framvið og vita, hvat løgtingsmenn søgdu um hetta mál?

3. Setanir í leiðandi almennt stórv hava verið mest umrøddu politisku spurningarnir í Føroyum síðani tingið fór til hús í vár, og spenningur hava verið innan samgonguna eins og millum samgongu og andstøðu. Hvat var meiri sjálvsagt enn at leggja framvið og vita hvat løgtingsmenn høvdu at viðmerkja?

Hesar vóru metingar útvarpsins í hesum málum og ongar aðrar.

Eg skal tí undirstrika, at illgitingar og skuldsetingar Adolfs Hansens og Ola Breckmanns framfóðar á landsins mætasta talarapalli eru grundarleysar.

Tökk fyrri upptøkuna.

Tórshavn 9. sept. 1982
Niels Arge, útvarpsstjóri

Viðmerking frá blaðstjórninum til greinina er á síðu 6